

İKİ AYRI KÜLTÜR, İKİ FARKLI DİL

Two separate cultures, two different languages

Fatma Öztürk DAĞABAKAN*

ÖZET

Bu makalede kültürel, geleneksel, coğrafi v.b. farklılıklardan yola çıkılarak iki ayrı toplum arasındaki dilsel farklılıklar vurgulandı. Türk ve Alman toplumlarının alışkanlıkları, dinleri, toplumsal oluşumları, gelenekleri, coğrafi yaşam alanları boyutunda yapılan inceleme doğrultusunda her iki toplumun dil içeriği ortaya konularak kültürün dil içi dünya görüşündeki etkisi belirtilmeye çalışıldı.

Anahtar Sözcük: Almanca, dil, kavram, kültür, Türkçe

ABSTRACT

In this article, the language differences of two separate societies, Turkish and German, are emphasized in terms of their cultural, traditional and geographical differences. The customs, religions, social formations, traditions, geographical livings places of both societies are observed, their language contents are obtained and the effect of culture on their language inside world view are determined.

Keyword: concept, culture, German, language, Turkish

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrt. Gör.

Dil eğitimine hazırlanan veya yabancı dil öğrenmeye başlayan bir kişinin ilk karşılaşacağı önerilerden birisi, kişinin dili tanıması yönünde olacaktır. Dili tanıma kavramı, ilk etapta dilin gramerini ve yapısını anlama gibi dolaysız bir eylemi akla getirirse de, bu, o kadar basit bir açıklamaya dayanmamaktadır. Günümüzde karşılaşılan en büyük zorluklardan birisi de budur. Yabancı dil öğrenen kişi, öğrenmek istediği dilin gramer kitabını edinerek ya kendi başına, ya da herhangi bir kursa başvurarak hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu tür çabalar ise çoğunlukla verimsiz olmakta, en fazla yüzeysel bir başarı göstermektedir. Peki, böyle bir sorunla karşılaşmamak için en başında ne yapmak gerekmektedir, kişi dili nasıl tanıyacaktır?

Dili tanımak, dilin konuşulduğu toplumun yapısını, alışkanlıklarını, geleneklerini, coğrafi biçimini, sanat anlayışını, inançlarını, tarihini, en önemlisi de, dilin bir öge olarak içinde bulunduğu kültürü tanımakla başlar. Çünkü her toplum birbirinden farklıdır ve buna bağlı olarak dil anlayışı da farklıdır. Dil, toplumun bir yansımasıdır ve günlük hayatın alışlagelmiş olaylarında, bilimde, düşüncede, iletişimde, geleneklerde, sanatta, inançlarda, eğitimde, ekonomide, kısacası yaşamın her alanında bir koordinasyon oluşturarak toplumsal düzeni sağlamaktadır. Bu toplumsal düzen, toplumun dünya görüşü sonucunda ortaya çıkan bir sistemdir. Toplumun sahip olduğu sistem, dünya görüşü ve dili arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Her toplum tanıdığı, bildiği kavramları adlandırmakta, kendisine yabancı olan kavramlara ise dilinde yer vermemektedir.

Dillerin çeşitliliği, ayrı dil yapıları ve ayrı dünya görüşü arasındaki ilişkinin en büyük savunucularından birisi olan ünlü Alman dilbilimci Wilhelm von Humboldt, her insan dilinin altında evrensel, insanın eşsiz zihinsel niteliklerini yansıtan bir dizge bulunduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle, ona göre, dilin gerçekte öğrenilmediği (elbette öğretilmediği), yalnızca, uygun çevre koşulları ortaya çıktığında, temel olarak önceden belirlenmiş bir biçimde içeriden geliştiği usçu görüşü sürdürmek mümkündür.¹ Yine aynı şekilde, Humboldt'un ortaya koyduğu bir başka gerçek, dilin bitmiş bir iş, bir yapıt (Yun. ergon) değil, yaratıcı bir zihin etkinliği (Yun. energeia) olduğudur. Doğan Aksan, bunu, her dilin sürekli gelişmeler, değişmeler göstermesi, zamanla bazı özelliklerini yitirerek yerine yeni kavramlar türetmesi olarak açıklamaktadır. Ona göre, toplumdaki gelişmeler, değişmeler ve bunların dile anında yansıması, dilin toplumla olan sıkı ilişkisini ortaya koyan kanıtların başında gelmektedir.²

¹ Bkz. Noam Chomsky; **Dil ve Zihin**, Çev. Ahmet Kocaman, Ayraç Yayınevi, Ank. 2001, s. 119.

² Bkz. Doğan Aksan; **Anlambilim**, Engin Yayınevi, Nisan 1999, s. 15.

Toplumun iç içe bulunduğu gelişmeler, değişimler, alışkanlıklar, davranışlar, gelenekler v.b. unsurlar toplumun kültürünü meydana getirmektedir. Toplum bireyleri toplumsal düşünme etkinliğini bu kültür ile yoğurarak sahip oldukları dilde ortaya koyarlar ve böylece kültür, birbirini tamamlayan toplum ile dil arasında bir köprü oluşturur.

Dil-kültür problemini tartışan Humboldt, Weisgerber, Voßler, Doğan Aksan, Hermann Paul, Bedia Akarsu, Walter Porzig, Ferdinand de Saussure gibi birçok ünlü bilim adamı dilin, kültürün bir yansıması, toplumsal yaşamın ve medeniyetin en önemli belirtisi ve aracı olduğu gibi eşdeğer sonuçlara varmışlardır. Bunlar arasında Hermann Paul'un "*Gelişimin şartları kültürün başka hiçbir dalında dildeki kadar kesin ve mükemmel bir şekilde görünmemektedir.*"³; Walter Porzig'in "*Gerçek kültüre sahip oluş veya olmayış, bir insanın kültürel başarısı ve toplum içindeki hayatı bakımından tek önemli şeydir. Özellikle dilin biçimi bakımından da tek önemli şeydir. Gerçek kültürün şahsiyete kattığı her şey, geniş bakış açısı, incelmış zevk ve insanın kendisine hâkimiyeti, dilde ifadesini bulur.*"⁴; Ferdinand de Saussure'ün "*İrk birliği tek başına dil ortaklığının ancak ikincil ve hiç de zorunluluk taşımayan bir etkeni olabilir. Ama çok daha önemli bir birlik vardır ve temel nitelikli tek birlik de budur: toplumsal bağın oluşturduğu birlik. Ekin birliği diyeceğiz biz buna.*"⁵ gibi açıklamaları dil ile kültür bağına yeterince vurgulamaktadır.

Toplumsal bütünlük ve örgütlenmenin şartı olan dil ve kültür bu özellik ile toplumlara millet karakteri kazandırmaktadır. Mehmet Kaplan, "Kültür ve Dil" adlı eserinde, sosyologların "*milletleri millet yapan ortak değer ve kurumların hepsini kültür altında*" topladıklarını, böylece "*millet denilen sosyal varlığı birleştirip*" söz konusu toplum içinde "*duygu ve düşünce akımı vücuda getiren dil*" ve kültürün milli bir anlam kazandığını dile getirmektedir.⁶ Toplumsal bir özelliğe sahip olan kültürün içeriği ise yalnızca kendi dilinde açıklanabilmekte ve "*öteki ekinlerden olanların tutumu ne olursa olsun, içerik ya da biçim bakımından gerçek anlamları simgelediği sezilmeyen hiçbir dilsel gereç*" bulunmamaktadır. Bir kültürün bütün referanslarını, anlamlarını üstlenebilen, kusursuz bir simgesel dizge olduğu sezilen dil, bu açıdan duygusal bir nitelik

³ Hermann Paul; **Prinzipien der Sprachgeschichte**, sechste, unveränderte Auflage 1960, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, s. 5.

⁴ Walter Porzig; **Dil Denen Mucize**, Çev. Vural Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 617, Ankara-1995, s. 178.

⁵ Ferdinand de Saussure; **Genel Dilbilim Dersleri**, Çev. Berke Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, Mayıs 1985, s. 246.

⁶ Mehmet Kaplan; **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, Mayıs 2002, s. 22.

göstererek,⁷ aynı zamanda iletişimsel ve betimleyici görevi ile dil topluluğunda toplumsal ve kültürel bir uzlaşma sağlamaktadır.⁸

Dil, toplum ve kültür üçlemesinin yukarıdaki açıklamalara dayanan özelliklerini en iyi şekilde iki toplumu karşılaştırarak görmek mümkündür. Bu karşılaştırmayı Türk ve Alman toplumlarını ele alarak örneklendirelim.

Bilindiği gibi Almanya ve Türkiye birbirlerinden tamamen farklı iki ülkedir. Bu farklılıklar başta coğrafi konum, din, ırk, gelenek ve alışkanlıklar olmak üzere birçok alanda odaklanmaktadır. Türkçe öğrenen bir Almanın veya Almanca öğrenen bir Türkün hedef dilin ve adadillerinin bazı kavramları ile birçok sorunlar yaşayacağı kesindir. Bunun sebebini, bu toplumların farklılığında ve farklı dünya görüşüne sahip olmalarında aramak çok doğru olacaktır. Bir Türk öğrenci Türk toplumuna mal olan bir kavramın karşılığını sözcük olarak Almandada bulamayabilir. Aynı sorunla Alman öğrenci de baş başa kalacaktır. Onların aradığı anadil kavramının karşılığı sözlükte yalnızca bir açıklama şeklinde karşılımlarına çıkacaktır. Çünkü hedef dil toplumu aranan kavramı tanınamakta, ona bir ad verme ihtiyacı duymamaktadır.

Türk ve Alman toplumları arasındaki kavram farklılığını günlük hayatın bütün alanlarında görmek mümkündür. Dini terimler buna en güzel örnektir. Çünkü farklı iki dine mensup olan bu iki toplumun tanıdıkları dini kavramlar da doğal olarak birbirinden farklıdır.

İslamiyet ve Hıristiyanlık dünya genelinde tanınan büyük dinlerden ikisi olduğu için bu dinlerin kavramları çoğunlukla her iki toplumda da ad bulmaktadır. Cami, kilise, papaz, oruç, yortu v.b. kavramlar Türkçede de Almandada da yer bulmaktadır. Fakat bu dinlerin toplumların kendileri için büyük ihtiyaç gösteren kavramları dine sahip olan toplumun dilinde ayrıntısı ile adlandırılmıştır. Örneğin Türkçede kullanılan ve Türk toplumunun tüm bireylerinin bildiği **hafız, imam, müezzin, ferraş, abdal, fakih, sufi, Bektâşi, hicret, meshetmek, gusül** kavramları Türkçe öğrenen bir Alman, **Kaplan** (Katoliklerde papazın yardımcısı), **Vikar** (papaz vekili; papazlık namzedi), **Kutte** (rahip veya papaz kisvesi), **Advent** (Hz. İsa'nın doğumundan, yani Noel'den önceki dört pazar günü), **Tonsur** (katolik rahiplerde başın ortasındaki traşlı yer), **Eisheiligen** (Mayıs ortasında üç sayılı gün) gibi kavramlar ise Almanca öğrenen bir Türke tamamen yabancıdır. Bu öğrenciler, hedef dildeki bu kavramların sözcük karşılığını ana dillerinde bulamamaktadırlar.

⁷ Bkz. Berke Vardar; **20. Yüzyıl Dilbilimi**, Multilingual, İstanbul 1999, s. 60.

⁸ Bkz. Ömer Naci Soykan; **Felsefe Tartışmaları 7. Kitap**, Panorama, (Genel Dağıtım: Çaba Yayın Dağıtım), İstanbul, Ocak 1990, s. 97-100.

Türk ve Alman toplumları arasındaki bir başka farklılığı coğrafi açıdan ele alarak açıklamak mümkündür. Toplum bireyleri yaşadıkları çevrenin kendilerine sunduğu koşullar doğrultusunda hayatlarını sürdürmek zorundadırlar. Yaşanılan coğrafi bölgenin toplum üzerindeki etkisi ilim âlemince tetkik ve kabul edilmiş bir gerçektir. Coğrafya milletlerin sanayi, iktisadi, ticari, siyasi hayatı, dolayısıyla da dili üzerinde en mühim rolü oynar.⁹ Etrafi denizlerle çevrili olan bir ülkede deniz ile ilgili kavramların çokluğu, bir kara toplumunda veya dağların, ormanların çok olduğu bir toplumda bunlara özgü sözcüklerin bolluğu dikkat çekicidir. Türkçe ve Almancada bu tür kavramlar da bir hayli çoktur. Almancadaki **Buhne** (nehir ve deniz kenarlarında suya doğru uzanan set), **Gischt** (coğr. dalga serpintisi), **Watt** (yalnız met zamanı su altında kalan sahil kısmı), **Weiber** (ufak göl), **Wune** (1. suyun buz tabakasında açılan delik, 2. buz tutmamış yer), **Teich** (küçük göl), **Eisgang** (buz kütlelerinin akıntı ile götürülmesi), **führiç** (kayakçılığa elverişli), **Harsch** (buzla örtülü kar), **Bruch** (ağaçlı bataklık), **Kahm** (bir sıvı üzerinde küf tabakası), **Marsch** (mümbit lıçlı arazi), **Sole** (çok tuzlu su), **Solbad** (1. tuzlu su banyosu, 2. tuzlu sularıyla meşhur bir kaplıca yeri) sözcükleri ile Almancada bir kelime karşılığı bulamayan **kılburun**, **yakamoz**, **gümüşservi**, **gelinehavası**, **kaplıca**, **naldöken**, **gölbaş**, **buzluğan**, **filizkiran** gibi sözcükler yaşanan bölgenin toplum dili ile ilişkisine birer örnektir.

Her yönü ile farklı olan bu iki toplum arasındaki farklılıklardan en büyüğünü geleneklerin, törenlerin, akrabalık ilişkilerinin oluşturduğu yadsınamaz bir gerçektir. Toplumsal değerlerin işlediği gelenekler, törenler, akrabalık ilişkileri bir toplumun dilinden kolayca görülebilir.

Ailevi ilişkilerin Alman toplumuna oranla daha sıkı olduğu Türk toplumunda akrabalık sözcükleri de daha ayrıntılıdır. Türkçedeki **hala**, **teyze** kavramları Almancada **Tante**, amca, dayı ise **Onkel** sözcüğü ile genelleştirilmiş, **balduz**, **görümce**, **bacanak**, **elti**, **yenge** gibi kavramlara ise ayrıntıda hiç yer verilmemiştir. Toplumun gelenekleri, törenleri de diğer unsurlar gibi toplumun dilinden ortaya çıkarılabilmektedir. Örneğin yalnızca Türkçenin sözvarlığını inceleyerek Türkiye'nin 20. yüzyılda hangi koşullar içinde bulunduğunu, ne gibi değişikliklere sahne olduğunu, Türk toplumunda hangi kavramların önem taşıdığını ve hangi geleneklerin, törenlerin bu zaman içinde hüküm sürdüğünü

⁹ Bkz. Mehmet Kaplan; **Nesillerin Ruh**, Dergâh Yayınları, Ocak 1999, s. 33.

ortaya çıkarmak mümkündür.¹⁰ Bedia Akarsu da bu konuda dillerin ayrı ayrı karşılaştırılması ile hem yetkin bir dilin ideal tablosunun ortaya çıkacağını, hem de ayrı ayrı ulusların ruhunu ve törelerini anlamak için anahtarlar elde edilebileceğini söylemektedir.¹¹

Sünnet, hıdrellez, diş hediği, başlık parası, mihir, yüz görümlüğü, paçagünü gibi gelenek ve tören kavramları Almandada, **Richtfest** (bina çatısı kurulduktan sonraki bayram), **Walpurgisnacht** (cadıların 1 Mayıs arifesindeki bayramı), **Epiphanias(-fest)** (haçı suya atma yortusu), **Fronleichnam** [Katoliklerde esas yortu (mukaddes ekmeğin İsa'nın vücuduna özümsemesi)], **Exequien** (Katoliklerde cenaze merasimi), **Kondukt** (cenaze alayı), **Erntedank** (sonbaharda yapılan hasat bayramı) sözcükleri ise Türkçede karşılık bulamamaktadır.

Yiyecek ve giyecek kavramları da toplumlar arasında farklılık gösteren unsurlardır. Her toplumun kendine has yiyecek ve beslenme alışkanlığı vardır. Toplumlar çevrelerinde gördükleri, alışkın oldukları yiyecek ve giyecekleri dillerinde ifade etmektedirler. Örneğin bundan belli bir dönem öncesine kadar Türk toplumunda “kivi” diye bir kavram bulunmamaktaydı. Bu meyvenin Türklere aşına olması ile kavram da kendine dışardan geldiği ismi ile Türkçede yer edindi. Aynı şekilde domuz ürünlerinin sevilerek yendiği Alman toplumunda domuz ile ilgili **Speck** (domuz, balina v.s. yağı), **Schweinshaxe** (domuzun ayak kısmından yapılan bir yemek), **Eisbein** (domuzun ayak kısmından yapılan bir yemek) sözcükleri bir ihtiyacı simgelemektedir. Veya tatlının her çeşidinin bulunabileceği Türk toplumunda tatlıların **ekmek kadayıfı, güllaç, hanımparmağı, kadayıf, kâğıthelvası** gibi sözcükler ile özelleştirilmesi, buna karşın bunların Almandada hiçbir karşılıklarının bulunmaması çok doğaldır.

Türk giysi kültürünün en belirgin özelliklerini gösteren **bindallı, cepken, çarşaf, mest, içlik** gibi giysi adlarından yola çıkarak Türklerin giyim özellikleri hakkında bir sonuca varmak, **Beffchen** [(papazların robasında) pliseli boyunbağı], **Dreß** (spor kıyafeti), **Fichu** (üç köşeli omuz atkısı), **Füßling** (1. çorabın ayak kısmı, 2. şoson), **Kalabreser** (geniş kenarlı ve sivri tepeli şapka), **Mantille** (bir nevi dantelâlı boyun atkısı), **Robe** (uzun etekli suvare tuvaleti), **Socke** (erkek çorabı; şoset) sözcüklerinde ise Almanların giyim alışkanlıklarında hangi ayrıntılara önem verdiklerini anlamak mümkündür.

¹⁰ Bkz. Doğan Aksan; **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 3**, Türk Dil Kurumu, 1998 Ankara, s. 13.

¹¹ Bkz. Bedia Akarsu; **Dil Kültür Bağlantısı**, İnkılâp Kitabevi, 1998, s. 66.

Sonuç olarak, daha birçok yaşam alanını kapsayan bu örnekler, bir yabancı dili öğrenirken kültürün, geleneklerin, alışkanlıkların, dünya görüşünün ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Yabancı dil öğrenmenin amacı o dil aracılığı ile iletişim kurmaktır. İletişim kurmak da, yalnızca dilin kâğıt üzerinde gramer kurallarını ezberlemekle değil, hedef dili tanımakla mümkündür. Dil öğrenirken ve öğretirken hedef dil toplumunun bütün yaşamını gözden geçirmek, dil içi dünya görüşünü dikkate almak kolaylaştırıcı bir unsur hatta bir zorunluluktur. Bu yüzden dil eğitiminde dili tanımak şarttır.

KAYNAKÇA

AKARSU, Bedia, **Dil Kültür Bağlantısı**, İnkılâp Kitabevi, 1998.

AKSAN, Doğan, **Anlambilim**, Engin Yayınevi, Nisan 1999.

_____, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 3**, TDK, Ankara 1998.

KAPLAN, Mehmet, **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, Mayıs 2002.

_____, **Nesillerin Ruhu**, Dergâh Yayınları, Ocak 1999.

PAUL, Hermann, **Prinzipien der Sprachgeschichte**, sechste, unveränderte Auflage 1960, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt.

PORZİG, Walter, **Dil Denen Mucize**, Çev. Vural Ülkü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 617, Ankara-1995.

SAUSSURE, Ferdinand de, **Genel Dilbilim Dersleri**, Çev. Berke Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, Mayıs 1985.

SOYKAN, Ömer Naci, **Felsefe Tartışmaları 7. Kitap**, Panorama, (Genel Dağıtım: Çaba Yayın Dağıtım), İstanbul, Ocak 1990.

VARDAR, Berke, **20. Yüzyıl Dilbilimi**, Multilingual, İstanbul 1999.